

Dialects en Svizra e Grischun

Tranter identitad locala e coesiun naziunala

■ (anr/gc) La retscha da publicaziuns dal Forum Helveticum ha deditgà ses novissim quadern a la tematica dal dialect en Svizra (tudestga) che stettia tranter identitad locala e coesiun naziunala. Na main che 24 contribuziuns s'occupan da questa vasta tematica. En ina preschenta *Carli Tomaschett*, schefredactur dal Dicziunari Rumantsch Grischun, questa problematica ord vista da la Rumantschia.

L'unda da dialect e ses privel

En l'introducziun rendan a. cuss. fed. *Arnold Koller*, president dal Forum Helveticum, ed il mainafatschenta, *Paolo Barblan*, attent a l'actuala unda dialectala en Svizra tudestga. Discurren dialect saja fitg derasà e popular. Ma quai fatg fetschia era quitads. Preferir generalmain il dialect giaja sin cust da la cumpetenzza da pudair duvvar il tudestg da scrittira. Perquai duai tal vegnir tgirà sistematicain en scola. Tar la giuventetgna vegnia il dialect era duvrà adina dapli sco linguatg scrit (SMS, e-mails). Motivà vegn quai era cun vulair rinforzar l'identitad locala en in mund globalisà.

Da quella preferenza per il dialect sa dat in problem da comunicaziun cun las autras cuminzanzas linguisticas e ch'è da dischavantag per la coesiun naziunala. Las contribuziuns en il nov carnet dal Forum Helveticum s'occupeschan dils divers aspects e problems tranter ils dialects ed il linguatg da scrittira. La culpa per ils «excess» e las consequenzas negativas cun il dialect portan – tenor la pu-

Da la preferenza per il dialect sa dat in problem da comunicaziun cun las autras cuminzanzas linguisticas. KEYSTONE

blicaziun numnada – tant la scola sco ils meds da massa.

Idioms e dialects en Grischun

Tut autras perspectives allegheschan ils auturs davart la tematica dals dialects en la Svizra latina. Carli Tomaschett preschenta – cun numerus exempels concrets – la multifaria cuntrada dialectala en la Rumantschia. Sia conclusiun: Sche il nov linguatg unifitg rumantsch grischun po atras, vegnia el a remplazzar cun il temp ils tschintg idioms rumantschs scrits.

Era en la Rumantschia vegnia il dialect local duvrà en la vita da mintgadi. Tar intervistas al Radio Rumantsch ed a la Televisiun Rumantscha discurren ils

Rumantschs e las Rumantschas – ed era ina gronda part dals moderaturs e moderaturas – lur dialect local. Era la giuventetgna dovria en sia corrispondenza cun confamigliars, amitgs ed enconuschents il dialect local. Ordaifer la sfera da la famiglia (scola, baselgia ed arranschaments publics) vegnia dentant midà dal dialect a l'idiom regional. Il medem valia era per la corrispondenza.

Il Radio e la Televisiun Rumantscha hajan avischinà dapi 20 onns e La Quotidiana prest dapi in decenni fitg Rumantschs e Rumantschas da las diversas regions idiomáticas (che discurrevan antruras anc tudestg in cun l'auter). Era saja la schientscha rumantscha creschida

ils davos decennis e l'identificaziun cun l'agen daventadas pli fermas. Cun quels da la Svizra tudestga comuniceschan Rumantschs e Rumantschas oz en dialect svizzer, cun la Romandia e la Svizra taliana en linguatg da scrittira.

Cunquai ch'il franzos è vegni remplazzà en las scolas secundaras dal Grischun tras l'anglais ed il talian n'è mai stà rom obligatori en scolas rumantschas, vegn la coesiun naziunala – en consequenza da la politica da scola dal chantun – pli flaivla en la Rumantschia. In fatg restia dentant: Ch'ils idioms rumantschs cun lur variantas dialectalas localas enritgeschian la cuntrada dals dialects svizzers.